

**Průvodce po objektech drobné architektury
s meteorologickými přístroji**

Povětrnostní sloupy

René Tydlitát

Jan Trejbal

Praha 2019

**Český
hydrometeorologický
ústav**

Zvláštní poděkování autorů patří Karlu Krškovi z Brna a Tomáši Litschmannovi z Velkých Bílovic, dále všem, kteří přispěli ke vzniku této publikace.

Aktivně pomohli zejména: Aleš Jirásek (Praha), Libor Elleder (Praha), Genadě Růžička (Nové Mesto nad Váhom), Veronika Juriková (Vrbno pod Pradědem), Milena Flodrová (Brno), Jiří Prokopec (Vrchlabí), Josef Müller (Bělá pod Bezdězem), Michal Berg (Vsetín), Jiří Haas (Vsetín), Hana Fajstauerová (Jičín), Josef Šlezinger (Vamberk), Ladislav Stuchlík (Lázně Bělohrad), Pavel Košťál (Brno), Olga Mertlíková (Jaroměř), David Doubrava (Jaroměř), Oldřiška Tomíčková (Hořice), Matěj Pešta (Přelouč), Miroslava Ledecká (Smržovka), Vladimíra Šulcová (Žamberk), Vladimír Fabián (Žamberk), Josef Čermák (Svoboda nad Úpou), Ladislav Poláček (Varnsdorf), Eva Hladká (Most), Jana Kočišová (Aš), Martin Macek (Jáchymov), Daniel Zádrapa (Prostějov), Eva Šlegrová (Úpice), Boris Jelínek (Hradec Králové), Miroslav Jiřina (Františkovy Lázně), Jan Petrásek (Jeseník), Martin Šimička (Lázně Libverda), Pavel Šopák (Ostrava), Lenka Crhová (Praha), Roman Lavička (České Budějovice), Radim Tolasz (Ostrava), Pavel Scheufler (Praha), Oldřich Jenka (Police nad Metují), Jan Tydlitát (Praha), Eva Heyd (Rožmitál), Renata Mauserová (Doksy), Veronika Vicherková (Vlašim), Jürgen Rausch (Německo) a ostatní.

Autoři knihu věnují svým předkům.

René Tydlitát Josefu Helebrantovi (1884–1942), staviteli chrámových staveb, zastřelenému za schvalování atentátu na Reinharda Heydricha a Jan Trejbal Antonínu Reissenzahnovi (1850–1903), vynálezci a majiteli ocelárny na místě dnešního Veletržního paláce v pražských Holešovicích, pocházejícího ze starého šlechtického rodu.

© ČHMÚ, René Tydlitát, Jan Trejbal
Ilustrace © Jan Trejbal, 2019

ISBN 978-80-87577-97-4

Obsah

Úvod.....	4
Příběh meteorologických sloupů.....	5
1. Co víme o meteorologických sloupech.....	7
2. Přehled meteorologických sloupů.....	25
Konec 19. století a začátky zřizování meteorologických sloupů.....	27
Začátek 20. století a vlna obliby meteorologických sloupů.....	67
Situace po 1. světové válce a druhá vlna zájmu o meteorologické sloupy.....	129
Období po 2. světové válce a úpadek meteorologických sloupů.....	201
Přelom 20. a 21. století a částečná obnova a vznik nových meteorologických sloupů.....	211
3. Meteorologické přístroje v povětrnostních sloupech.....	236
4. Výrobci a dodavatelé meteorologických skříněk a přístrojů.....	250
5. Doporučení k vyhledávání, rekonstrukci a zřizování meteorologických sloupů.....	256
Příběh meteorologických sloupů nekončí.....	258
Místopisný rejstřík.....	260
Literatura a odkazy.....	262

Úvod

Tuto knihu napsali meteorolog a urbanista-výtvarník. Není to náhoda, protože právě obory, ve kterých se oba autoři publikace profesně pohybují, ovlivnily podobu a funkci meteorologických sloupů už od samého začátku. Přitom pro dnešní dobu, kterou mnozí nazývají post-faktickou, plnou různých krizí identity, může být tato monografie přece jen inspirující, a to v několika ohledech. Představuje a popisuje samotné objekty architektury jako „svědky kulturně-civilizačního“ vývoje ve středoevropském regionu a dokládá zručnost našich předků a jejich technické a umělecké dovednosti. Na doprovodných fotografiích a v textech samotných ukazuje širší souvislosti (městotvorné kontexty), jak náměstí, promenády nebo jen malé plácky u potoka v průběhu posledních století vypadaly. Celou knihou se tak může vznášet třeba duch prvorepublikových maloměstských tradic, tušení stálé konfrontace se sousedními německými zeměmi, ale i přesvědčení tehdy mladé republiky, že pokud se do toho „našinec“ dá, začnou vznikat řemeslně a esteticky úchvatná díla.

Předkládaná publikace přibližuje doposud opomíjenou oblast popularizace meteorologie, historické i moderní přístroje použité ve zkoumaných objektech a je prvním pokusem o výčet a popis 100 meteorologických sloupů vzniklých do roku 1989 na území dnešní České republiky, respektive na území tří historických českých zemí – Čech, Moravy a Českého Slezska. Toto knižní vydání vychází ze zcela ojedinělých informací publikovaných v odborných časopisech Českého hydrometeorologického ústavu (ČHMÚ) a Slezského zemského muzea, které ovšem nebyly určeny veřejnosti. Publikace si nenárokuje být konečným výčtem všech historických i novodobých objektů s meteorologickými přístroji, vždyť během pátrání autoři shromáždili indicie o dalších objektech, které však nebylo možné ověřit a v této knize představit.

Idea publikace vznikla v roce 2015 navázáním spolupráce mezi meteorologem René Tydlitatem a urbanistou a výtvarníkem Janem Trejbalem. Druhý uvedený již od roku 2008 začal shromažďovat informace o meteorologických sloupech, které zaznamenal ve své ročníkové práci zaměřené na „objekty ve veřejném prostoru“ během studia na Akademii výtvarných umění v Praze. Při zkoumání těchto objektů, formou dotazníkového šetření, oslovil několik jejich správců. Vyvrcholem jeho snah předvést výsledky práce byla videokonference zorganizovaná v roce 2009, které se aktivně účastnili rovněž někteří opatrovatelé povětrnostních kiosků. Poznatky Jana Trejbalu, směřující do oblasti konceptuálního umění, tehdy skončily bez výstupů pro širší veřejnost a dosud čekaly na další zveřejnění. Meteorolog René Tydlitát vznikající projekt výrazně urychlil a obohatil vyhotovením početné fotodokumentace, ale především oslovením pracovníků státních okresních archivů, městských úřadů a muzeí. Jako zaměstnanec ČHMÚ k dohledání potřebných údajů využil znalosti pracovního prostředí, četných konzultací s kolegy a dostupných literárních pramenů z odborné knihovny. Oba autoři uskutečnili „studijní cesty“ za téměř všemi meteorologickými sloupy nacházejícími se na území České republiky.

Tvůrci publikace uvádějí, že zatímco mnohé drobné stavby technického a kulturního dědictví i meteorologické stanice Ústředního ústavu pro meteorologii a zemský magnetismus ve Vídni, následně Státního ústavu meteorologického a Českého hydrometeorologického ústavu, se dočkaly podrobného zpracování a věnuje se jim v odborné literatuře pozornost, meteorologické sloupy za více než stoletou existenci takové štěstí neměly. Ale už samotný fakt, že byly zřizovány a některé z nich dosud existují, stojí za připomenutí a jejich historie za uvedení v dobových souvislostech.

Motto:

„Historie je neustálý dialog mezi minulostí a přítomností“

Arthur Schlesinger

Příběh meteorologických sloupů

Koncem roku 1882, tedy za vlády císaře Františka Josefa I., pražský týdeník pro učitele a přátele školství národního „Beseda Učitelská“ (vý-
tisk z 14. 12. 1882) otiskl cestopisné vzpomínky z návštěvy rakouského Štýrského Hradce. Autor příspěvku barvitě popsal zdařilé zakládání a úpravy městského parku na místech zbořených městských hradeb a poznamenal:

„Co by zajisté i naši Praze slušelo, jest meteorologický kiosk. Obecenstvo v sadech se procházející dozví se tam, kolik jest hodin, kolik stupňů tepla, jaký tlak vzduchu a změnu povětrnosti.“

Toto prohlášení jako by předznamenalo zřizování povětrnostních sloupů na mnohých místech českých zemí zhruba po následujících padesát let. Zrodil se tak nový módní trend okrašlování veřejných míst pomocí malých vzhledově velmi příznivě vnímaných staveb s meteorologickými přístroji. Tento dobový styl se uplatnil při rekonstrukcích, stavbách a na nově vznikajících prostranstvích. Souviselo to s rozvojem mnohých měst, která tehdy překračovala městské hradby, plošně se rozrůstala, budovala nová náměstí a zakládala parky. Vytvářely se tak plochy jako stvořené k umístění nevelkých architektonických výtvorů, majících kromě estetického dotvoření lokality plnit i funkci, nadnesené řečeno, „informačního a prognostického meteorologického centra“. To vše způsobilo nárůst poptávky o tyto stavby a zavedení jejich sériové výroby. Meteorologické sloupy či kiosky byly často nabízeny prostřednictvím firemních katalogů za pevné ceny.

Meteorologické sloupy jako originální artefakty nebo sériové výrobky specializovaných firem

V určité části Evropy se již v polovině 19. století rozšířilo měření základních meteorologických veličin na veřejně dostupných místech, postupně do blízkosti škol a v nástěnném provedení do domácností vyšších a středních tříd měšťanské společnosti. Tato pro každého přístupná měření a sledování projevů počasí umožňovala sestavení jednoduchých krátkodobých předpovědí počasí. Protože měření byla situována často na náměstích významných měst, ve kterých již po mnoho let či staletí dominovaly honosné mariánské sloupy a zdobené kašny, musela i podoba nových „domečků na počasí“ odpovídat tamějším architektonickým stavbám a záměrům. I z toho důvodu vznikaly zajímavé historizující objekty, do jejichž vitrín byly zasazeny pokročilé meteorologické přístroje té doby.

V těle těchto převážně kamenných svědků minulosti tikaly hodinové strojky, napínaly se svazky upravených lidských vlasů, pohybovaly se molekuly rtuti či vykreslovaly záznamy změn tlaku, teploty a vlhkosti vzduchu.

O povětrnostních sloupech snad až na výjimky neexistuje žádná literatura. Ojedinelou prací je článek Tomáše Litschmanna s názvem: „Meteorologické sloupy v České republice včera, dnes a možná i zítra“ publikovaný v roce 2008 v odborném časopise Meteorologické zprávy. Zdrojem pro zkoumání těchto krásných staveb s meteorologickým posláním jsou katalogy původních firem, které kiosky vyráběly a dodávaly, dále dobové novinové články, reklamy a ojedinelé brožury. Bádání se také opíralo o různé archiválie, záznamy v kronikách, výnosy městských rad nebo zápisy z činností okrašlovacích či horských spolků. V dnešní době jsou to i záznamy o rekonstrukcích těchto objektů. Výstižnou zmínku o historických meteorologických sloupech, jejich časovém umístění a posláním nalezneme v souborném díle autorů Karla Kršky a Ferdinanda Šamaje „Dějiny meteorologie v českých zemích a na Slovensku“, kde je uvedeno:

„Ještě předtím, než se rozšiřování meteorologických předpovědí stalo věcí rozhlasu a televize, jejich zveřejňování zajišťovaly noviny anebo tzv. povětrnostní sloupy, které se stavěly ve velkých lázeňských

městech. Tyto sloupy kromě tlakoměru, teploměru a vlhkoměru zahrnovaly i tzv. atmosférograf, pomocí něhož na základě hodnot uvedených tří prvků si každý sestavoval předpověď počasí.“

Esteticky hodnotné stavby povětrnostních sloupů, jako solitér umístěný do klidného zákoutí, nebo naopak frekventovaného místa, významně dokládají původní ráz parkových úprav či řešení mnohých náměstí. Jsou odrazem doby, v níž vrcholila průmyslová revoluce a technická zařízení pronikala do života lidí. Meteorologické kiosky jako malé stavby značného společenského významu byly fenoménem své doby a odkazují na tradice našich předků, kteří chtěli své okolí okrášlit a zároveň poukázat na technické objevy. Jako téma stojí na pomezí instrumentální meteorologie, částečně i aplikované meteorologie, dějin umění, historie a památkové péče. K méně zřejmým funkcím „okrasných meteorologických budek pro obecenstvo“ patří jejich význam osvětově didaktický a esteticko-urbanistický. Tyto objekty se v určitém smyslu a v určité době staly v meteorologii opomíjeným prostředníkem mezi odborníky a veřejností.

Přehled meteorologických sloupů

Zhruba stopadesátiletou historii zakládání, udržování a obnovování, ale i chátrání a zániku drobných architektonických staveb s meteorologickými přístroji provázely významné dějinné mezníky a propojovaly ji mnohé události. Jejich pochopení má nemalý význam pro zachování těchto staveb jako technických i kulturních památek. Vydejme se společně na cestu za v minulosti tak oblíbenými objekty.

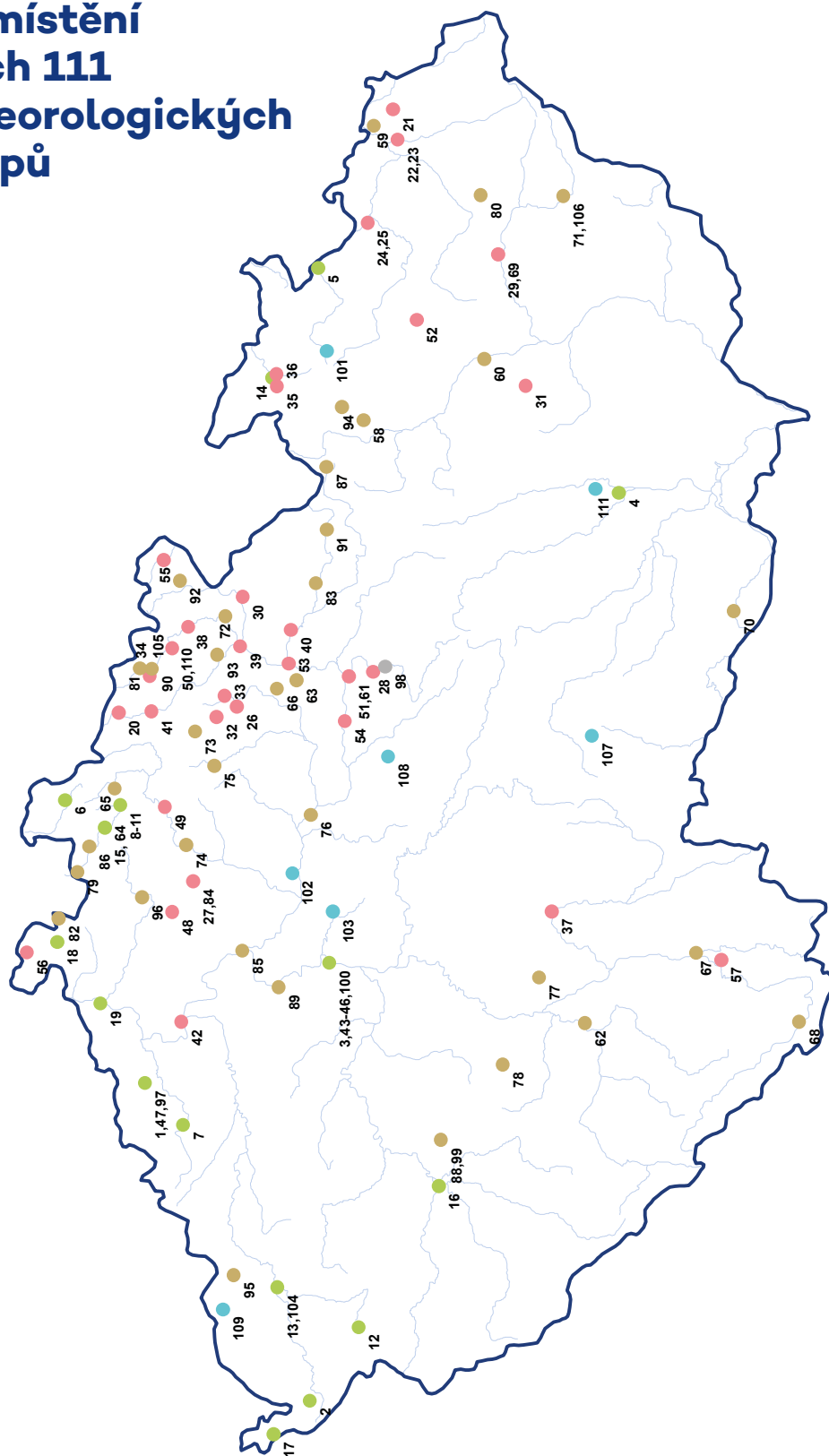
Zatímco první kapitola knihy představila tyto stavby pomocí otázek a odpovědí a soustředila se na konkrétní charakteristiky a podmínky jejich vzniku, následující část přináší katalog povětrnostních sloupů. Jedná se patrně vůbec o první soupis tohoto druhu. Sestaven je chronologicky a obsahuje více než sto položek. Rozdělen je do pěti dějinných etap rozdílného politického a hospodářského vývoje na našem území. Každý časový úsek v úvodu přibližuje společenské dění, líčí postavení meteorologie ve společnosti, okolnosti zřizování meteorologických sloupů a přináší umělecko-urbanistické souvislosti.

Výjimku tvoří poslední dvě etapy, v nichž jsou osudy objektů přímo propojeny s vývojem společnosti po druhé světové válce a v samostatné České republice.

Vlastní řazení 111 reprezentativních položek katalogu (měst a obcí) je podle ověřeného nebo předpokládaného roku vzniku meteorologických sloupů. Jestliže v určité obci bylo více objektů, je umístění daného sloupu pro rozlišení uvedeno již v názvu položky. Každý objekt má v katalogu svůj „rodný štítek“, jehož barva značí daný časový úsek. Štítek obsahuje základní dostupné charakteristiky stavby a slouží k jejich vzájemnému porovnání. Křížek na štítku označuje zaniklý objekt. Podle rozsahu zjištěných informací katalog obsahuje popis povětrnostních kiosků, okolnosti jejich vzniku, přemístění a zániku. Pozornost byla zaměřena na podrobný rozbor původního přístrojového vybavení s kritickým komentářem k současnému. Položky katalogu provázejí soudobé i původní dobové fotografie a pohlednice. Popis objektů doplňují související příběhy a zajímavosti.

Rozmístění všech 111 meteorologických sloupů

1. Teplice

– Šanovský park

Pravděpodobně za jeden z nejranějších meteorologických sloupů na území tří historických českých zemí – Čech, Moravy a Českého Slezska lze považovat teplický kamenný sloup, který stále můžeme obdivovat v centrálním lázeňském parku, v místech častých procházek jak lázeňských hostů, tak i obyvatel Teplic. Asi 3 m vysoký tesaný kvádr je bez přístrojů a nachází se v Šanovském parku, resp. v Sadech československé armády. Objekt vznikl již někdy po roce 1860. V roce 2011 se dočkal opravy vzhledu. Restaurátorské práce provedla stavební a štukatérská firma Martin Černý – MEANDR.

Letitý sloup v Teplicích byl svědkem mrazivých Vánoc a také ničivých povodní, jak oznamuje následující text. „K době častých mrazivých a zasněžených Vánoc patřila druhá polovina 19. století. S krutými mrazy se setkáváme také roku 1864 a 1870. Těsně před Vánocemi roku 1886 postihlo Teplice zase v důsledku působení tlakové níže katastrofální sněžení. Mnohé vlaky tehdy zůstaly

Pohled od vojenské lázeňské léčebny na pravděpodobně nejstarší meteorologický sloup v České republice umístěný v Šanovském parku v Teplicích

Teplice (Teplitz-Schönau) Šanovský park

50°38'29.7"N 13°50'20.6"E
206 m n. m.

Vznik po roce 1860
Rekonstrukce 2011
Celokamenná konstrukce
Rekonstruovaný

Zajímavost
Asi nejstarší v ČR

vězet zapadlé ve sněhu a s nimi i cestující jedoucí strávit svátky klidu a pohody. V roce 1897 se při dvoutýdenních deštích vylila voda z Bystřice daleko z břehů a způsobila velké škody. Přívaly vod tehdy nejvíce postihly oblast Dubí, kde rozervalily silnici, poškodily nádraží s okolím, strhly množství mostů, zpustošily řadu domů a vyžádaly si též lidské oběti na životech. Tehdy došlo i k podemletí tramvajové trati do Dubí, na níž byla doprava přerušena po dobu dvou týdnů. Bystřický potok navíc přinesl nánosy sutě jak do Trnovan, tak do lázeňského Šanova. Podle historických svědectví byly také staré Kamenné a Štěpánovy lázně zavaleny bahnem až do výšky dvou metrů. Když voda zalila ulice U Nových a U Hadích lázní včetně šanovského sadu, museli lázeňské hosty evakuovat na loďkách“.

* Na území lázeňského města Teplice byly v minulosti tři meteorologické sloupy. Do dnešní doby se dochovaly dva. Druhý zachovaný pochází pravděpodobně ze začátku minulého století (viz objekt č. 47) a třetí, již neexistující, z konce čtyřicátých let 20. století (viz objekt č. 97).

* Podle neověřené zprávy (rakouské noviny ANNO Zeitungen) byl meteorologický sloup postaven také v nedalekém, rovněž lázeňském středisku Bílina v roce 1894.

2. Františkovy Lázně

Město Františkovy Lázně, významné lázeňské středisko na západě České republiky, se může právem pyšnit nejstarším funkčním meteorologickým sloupem na našem území. Jeho založení připadá na 15. květen roku 1882, kdy byl předán veřejnosti. Zasloužil se o to „Zkrášlovací spolek ve Františkových Lázních“, který nedlouho před tímto datem vznikl, a stavba sloupu byla jedna z jeho prvních realizovaných akcí. Kamenný (pískovcový) kvádr získal rozměry přibližně 1,0 × 1,0 m v půdoryse a výšku cca 3,5 m. Byl postaven asi 60 m jihozápadně od současného umístění mezi objekty čp. 16 a dnešními Plynovými lázněmi (přibližná původní poloha 50°07'02.5"N 12°21'04.6"E). Na začátku druhého desetiletí 20. století (asi v roce 1911) před výstavbou lázeňské kolonády bylo rozhodnuto, že sloup bude přemístěn na dnešní místo před lázeňský dům Coventry u Izabeliny kolonády.

Nákres meteorologického sloupu s rozmístěním měřicích přístrojů (zaznamenáno v kronice Zkrášlovacího spolku v roce 1882)

Františkovy Lázně
(Franzensbad) ul. Jiráskova, na začátku
Isabeliny promenády

50°07'02.9"N 12°21'07.4"E
435 m n. m.

Iniciátor vzniku
Okrašlovací spolek

Vznik 1882
Rekonstrukce 2008
Celokamenná konstrukce (pískovec,
ornamentálně zdobený)
Rekonstruovaný
Správce město Františkovy Lázně

Hlavní met. přístroje
Dříve od fy Kappeller, nyní běžné, novodobé

Zajímavost
Přemístěný v roce 1911, opatřen systémem
vnitřních průduchů, významným veřejným
informačním místem, nejstarší dochovaný
sloup s meteorologickými přístroji v ČR

Povětrnostní sloup byl v době svého vzniku významným veřejným informačním místem pro lázeňské hosty a ostatní veřejnost. Byl vybaven přístroji od věhlasné firmy Heinrich Kappeller z Vídně. Naměřené meteorologické údaje vypočítávaly o momentálním počasí i místním klimatu a byly důležité z hlediska léčebných procedur lázeňských hostů. Příkladem může být vliv barometrického tlaku na přirozeně vyvěrající oxid uhličitý, jeden z přírodních léčivých zdrojů ve Františkových Lázních. Pro zajištění správnosti meteorologických měření byl sloup vybaven systémem vnitřních průduchů.

V průběhu let objekt chátral a uvažovalo se o jeho likvidaci. Vzhledem ke svému původnímu poslání stál na naprosto nevhodném místě na travnaté ploše mezi Izabelinou promenádou a lázeňským objektem čp. 17 (bývalé ředitelství lázní) bez jakéhokoli přístupu pro veřejnost. V minulosti se na něm prováděly nevhodné zásahy, jako osazení dřevěných oken ze všech čtyř stran, na střeše chyběla původní ocelová větrná korouhev, z velké části scházely větrací mřížky pod střechou a ve spodním dílu. Některé kusy z pískovce byly na mnoha místech poničeny.

METEOROLOGISKA TIDNINGS

År 1861

Januari
Februari
Mars
April
Maj
Juni
Juli
Augusti
September
Oktober
November
December

Januari
Februari
Mars
April
Maj
Juni
Juli
Augusti
September
Oktober
November
December

Januari
Februari
Mars
April
Maj
Juni
Juli
Augusti
September
Oktober
November
December

Januari
Februari
Mars
April
Maj
Juni
Juli
Augusti
September
Oktober
November
December

Januari
Februari
Mars
April
Maj
Juni
Juli
Augusti
September
Oktober
November
December

Januari
Februari
Mars
April
Maj
Juni
Juli
Augusti
September
Oktober
November
December

Januari
Februari
Mars
April
Maj
Juni
Juli
Augusti
September
Oktober
November
December

Januari
Februari
Mars
April
Maj
Juni
Juli
Augusti
September
Oktober
November
December

Dobová pohlednice ukazuje původní umístění meteorologického sloupu u dnešních Plynových lázní, poblíž Františkova pramene v místě častých setkání lázeňských hostů (rok 1910)

Z meteorologických přístrojů se zachoval jen velký kovový teploměr. Na konci roku 2007, kdy byl sloup ve špatném stavu, se zrodil nápad architektonický objekt obnovit a vrátit mu původní vzhled a význam. Uvažovalo se i o jeho navrácení na původní místo či umístění na jiné vhodné stanoviště, např. u Františkova pramene. Nakonec bylo rozhodnuto stavbu ponechat na stávajícím místě v parku, protože v neposlední řadě šlo také o záchranu hodnotného architektonického prvku, který dotváří lázeňské parky, jež jsou součástí městské památkové rezervace Františkovy Lázně.

Vlastní práce na obnově zchátralého a do té doby nevyužívaného historického sloupu u Isabeliny promenády probíhaly od srpna do listopadu roku 2008 a celkové náklady dosáhly 930 tisíc korun. V blízkosti sloupu byly vykáceny dva již nebezpečné stromy, obnoveny původní cesty a doplněny odpočinkové lavice. Práce provedla firma ARTKODIAK, s. r. o. Město Františkovy Lázně jako vlastník objektu zajistilo obnovu z prostředků svého rozpočtu za přispění dotace ze státního rozpočtu prostřednictvím Ministerstva kultury v rámci Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón a za přispění Karlovarského kraje. Na rekonstrukci meteorologického sloupu se podílel zejména Ing. Miroslav Jiřina, tajemník Městského úřadu Františkovy Lázně, který prozradil, s čím se nejvíce při obnově objektu potýkal: „Tehdy byl pro mne velký problém

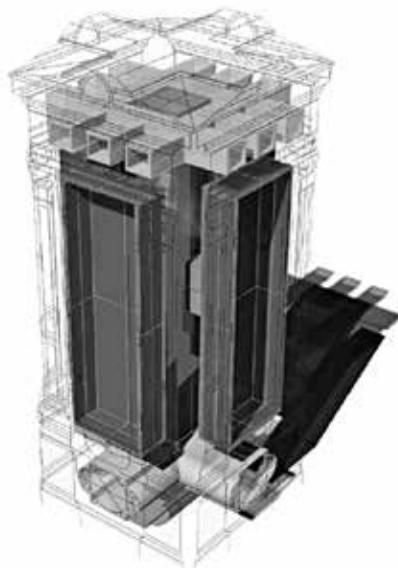
pořídít meteorologické přístroje, které bychom do sloupu osadili.“

V současnosti jsou na sloupu umístěny mimo jiné hodiny s přesně řízeným časem, informace o zeměpisné poloze, barometr, teploměr a vlhkoměr. Vrchol objektu po rekonstrukci opět zdobí směrová růžice stylizovaná do tvaru květů. Meteorologický sloup vystavuje dlouhodobé průměry klimatických prvků. Objekt je také využíván ke zveřejňování laboratorních výsledků kvality ovzduší v lázeňském městě (průměrná měsíční koncentrace poletavého prachu, oxidu siřičitého a oxidů dusíku).

* V roce 1971 byla podoba františkolázeňského meteorologického sloupu zachycena při natáčení komedie „Alfons Karásek v lázních“.

* Podobný povětrnostní sloup z roku 1884 se nachází v parku Zrinjevac v chorvatském Záhřebu a byl darem armádního lékaře a amatérského meteorologa Dr. Adolfa Holzera. Je vyroben z istrijského mramoru a jeho stavbu navrhl rakouský architekt Hermann Bollé.

Trojrozměrná vizualizace systému vnitřních proudů meteorologického sloupu (autor Jan Trejbal, 2007)

3. Praha

– u Staroměstské radnice

Praha se koncem druhé poloviny 19. století začala mimořádně urbanisticky, architektonicky a technicky rozvíjet. Symbolem kulturní síly národa se stala výstavba Národního divadla a Národního muzea, projevem rostoucí hospodářské síly byla velká jubilejní výstava v roce 1891. Výrazný urbanistický rozkvět města si vyžádal přestavbu části Starého i Nového Města. Praha se inspirovala Paříží. Vznikl kromě jiného nový bulvár Pařížská po vzoru právě francouzské metropole. Svůj ráz změnilo i Staroměstské náměstí. Architekti té doby spolupracovali s výtvarnými umělci na výzdobě budov a veřejných prostranství. A již v osmdesátých letech 19. století se objevily myšlenky okrášlit nově upravená veřejná prostranství města drobnými stavbami s meteorologickými přístroji.

Co předcházelo a iniciovalo vznik pravděpodobně prvního meteorologického sloupu na území Prahy, popisuje zpráva otištěná v Národních listech dne 17. 12. 1882 tohoto znění: „V jedné schůzi městské zdravotní rady poukázal předseda p. Dittrich⁸ na velmi zajímavý vynález, jež seznal na výstavě ve Frankobrodě⁹. Jest to povětrnostní domek, který byla firma Camorri a Schlöszer vystavila. V domku nalézají se velmi dovedně zpracované přístroje, jež ukazují teplotu vody, výšku nad mořem, geografickou délku, dále nalézá se v něm srovnávací teploměr, thermometrograf¹⁰ a jiné přístroje. V mnohých velkých městech jsou povětrnostní domky tyto již zavedeny a konají výbornou službu. O záležitosti této rokovalo se ve schůzi městské rady. Po delší debatě usneseno, aby na zkoušku jeden domek, a sice nejmenší, od firmy Camorri a Schlöszer byl objednán. Osvědčí-li se

⁸ Josef Dittrich (1818–1898) byl český lékárník a politik, poslanec Českého zemského sněmu.

⁹ Frankobrod je zastaralé označení Frankfurtu nad Mohanem (Německo).

¹⁰ Přístroj pro záznam extrémních hodnot teploty vzduchu.

Praha (Prag) u Staroměstské radnice

50°05'12.3"N 14°25'12.6"E přibližně
192 m n. m.

Iniciátor vzniku

**Městská rada a J. Dittrich, Kořistka,
V. Náprstek a Spitra**

Vznik 1883

Rekonstrukce asi 1910

Konstrukce výroba fa Camorri

a Schlöszer (pravděpodobně)

**Zaniklý objekt (v období cca 1937
až 1945)**

Zajímavost

**Osvětlení sloupu, nazýván „meteorologický
domek“, inspirativní pro zkrášlení i ostatních
veřejných míst v Praze**

povětrnostní domek, bude jich napotom několik objednáno.“

Záměr oznamovaly ve svém vydání České noviny (dříve Posel z Prahy) dne 3. 5. 1883 slovy: „Meteorologický domek postaven bude dle usnesení městské rady před radnicí uprostřed obou dvou kandelábrů“. Rozhodnutí městské rady se naplnilo v polovině května 1883 a u jižního křídla Staroměstské radnice (před domem U Kohouta) byl postaven meteorologický sloup. Původně měl být vztyčen v městském parku¹¹, ale z obav z „jisté zlomyslnosti“ kolemjdoucích byl tento úmysl zamítnut. Doklad o existenci objektu přinesly České noviny ve svém výtisku dne 20. 5. 1883:

„Před radnicí staroměstskou blíže ‚Minuty‘ postaven byl meteorologický kiosk, na kterémž na straně k radnici zříti lze výši teploty, množství par ve vzduchu a velikost vzdušného sloupce, na straně k ‚Minutě‘ počet obyvatelstva v Praze a v okolních obcích, na straně ulici Sirkové (nyní Melantrichova ulice)

¹¹ Veřejné sady byly na místech zbořených pražských hradeb zřízeny v letech 1875–1882 v okolí bývalé Poříčské brány (později Sady Jana Švermy), před budovou nádraží Františka Josefa I. (dnes Vrchlického sady) a jižně od budovy Národního muzea (dnes Čelakovského sady).

Dobová fotografie ukazuje umístění nejstaršího meteorologického sloupu na území Prahy u Domu U Minuty na Staroměstském náměstí, napravo začíná jižní křídlo Staroměstské radnice – Atelier Bruner-Dvořák: (Dům U Minuty), kolem roku 1912, výřez ze stereonegativu. Sbírka Scheufler J4.05

vyvýšení některých míst v Praze nad hladinou mořskou a konečně na straně k Týnskému chrámu rozdíl mezi časem pražským a jiných hlavních měst na zeměkouli. Střechu tohoto vkusného kiosku zdobí čtvero šípů, naznačujících východ, západ, sever a jih. O zřízení tohoto kiosku získali si zásluh pp. Dittrich, Kořistka, V. Náprstek a Spitra“.

Přístrojová výbava povětrnostního sloupu symbolizovala v té době technický pokrok stejně tak jako jen asi 50 m vzdálená první veřejná telefonní ústředna Pražského podnikatelství pro telefony na Malém náměstí v domě U Richterů. V následujících letech nebyl osud sloupu městu lhostejný, o čemž vypovídá publikovaná informace v ranním vydání Národních listů dne 12. 2. 1910, že bylo po Správní radě elektrických podniků požadováno osvětlení tohoto kiosku žárovkami. Rovněž lze dohledat otištěnou zprávu o schváleném nákladu na řádnou opravu „meteorologického domku“ před radnicí a také, že „domek opatřen bude nejnovějšími statistickými daty“ zejména o počtu obyvatel (uvedeno dne 17. 4. 1913 ve Věstníku obecním Královského hlavního města Prahy). V roce 1918 po vyhlášení samostatného Československa, kdy otevřeně vrcholila nenávisť ke všemu habsburskému, byl meteorologický sloup pomyslně svědkem stržení ne-dalekého mariánského sloupu na Staroměstském náměstí. Sloup tehdy naštěstí nebyl terčem rozváž-

něného davu, který vypořádání s rakousko-uherskou monarchií vzal do svých rukou, protože podle dobových fotografií ho bylo možné vidět u radnice ještě v třicátých letech 20. století. Další jeho osud se nám nepodařilo vypátrat, nicméně po ukončení druhé světové války již na svém místě nestál.

* Zda se u povětrnostního sloupu u Staroměstské radnice zastavoval při svých procházkách městem známý pražský excentrik Antonín Fiala (1836 až 1912), který si říkal „první pražský prorok povětrnosti“, není známo. Byl však oblíbenou pražskou postavou a jeho prodejné lístky s předpovědí počasí na příští den byly žádaným zbožím v redakcích novin i pražských hostincích.

* Další meteorologické sloupy, podle dobového tisku „povětrnostní domky“, vznikaly v Praze přibližně od roku 1910 (viz objekty č. 43–44). Tomu předcházely četné požadavky na jejich zřízení. Například v únoru 1909 žádal „Zalesňovací a okrašlovací spolek, aby obec Pražská podle vzoru větších měst dala postavit další podobné domky na frekventovaných místech Prahy“. Je však pravděpodobné, že se ještě na sklonku 19. století objevily myšlenky zřídit v Praze další účelové sloupy, k jejichž realizaci asi nedošlo.

Současný pohled na Dům U Minuty a část jižního křídla Staroměstské radnice. Zhruba uprostřed snímku na chodníku stával od roku 1883 meteorologický sloup

